

“Naša najdragocjenija kulturna ustanova - Etnografski muzej”¹

Nastanak Etnografskoga muzeja bio je zanimljiv i dugotrajan proces, a njegova složenost odražava se u raznolikosti i bogatstvu njegova fundusa. Iako 2019. godine obilježava svojih 100 godina samostalnoga djelovanja na današnjoj lokaciji na Trgu Mažuranića, njegovi korijeni su u Narodnom muzeju, utemeljenom u Zagrebu 1846. godine u ozračju preporodnih aktivnosti i buđenja nacionalne svijesti. U to vrijeme nastaju i brojni drugi nacionalni muzeji u susjednim zemljama ponukani sličnim rodoljubnim zanosom, a Hrvatski narodni muzej emanira istu potrebu Hrvatske da svoju baštinu i identitet potvrdi u muzejskoj ustanovi. Razvojem muzejske djelatnosti i specijalizacijom područja interesa pojedini odjeli i zbirke Narodnoga muzeja razdvojili su se u samostalne muzeje. Tako se naredbom bana Hrvatske i Slavonije 22. listopada 1919. godine osniva Etnografski muzej, kao dio nacionalnoga muzeja, a u njega ulazi više zbirki različitih provenijencija. To su etnografske zbirke povijesno-arheološkoga odjela Hrvatskoga narodnog muzeja, Muzeja za umjetnost i obrt, Hrvatskoga školskog muzeja, Muzeja trgovačko obrtničke komore i zbirke proizvoda pučkoga kućnog obrta pod nazivom “Zbirka S. Bergera”. Naime, Vlada je u travnju 1919. godine kupila potonju zbirku od industrijalca Salamona Bergera koji je postao i prvi ravnatelj novoosnovanoga muzeja iako nije bio muzealac. Paralelno s razvojem muzeja razvija se i etnološka struka i u Etnografskom muzeju se 1924. godine zapošljava prvi profesionalac, etnolog i jedan od utemeljitelja studija etnologije na Sveučilištu u Zagrebu – Milovan Gavazzi.

Tijekom stoljeća brojni su istaknuti stručnjaci obogatili rad Muzeja svojim istraživanjima, prikupljanjem građe te publiciranim stručnim i znanstvenim radovima. Tragove njihova djelovanja čuva bogata muzejska dokumentacija i specijalizirana knjižnica, koja omogućuje uvid ne samo u muzejska izdanja, već donosi publikacije iz struke tiskane na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Da je Etnografski muzej bio jedna od perjanica muzejske struke u prvoj polovici 20. stoljeća svjedoči članak u “Jutarnjem listu” naslovljen “Naša najdragocjenija kulturna ustanova: Etnografski muzej”. (Esih

1 Esih I. 1934. “Naša najdragocjenija kulturna ustanova: Etnografski muzej”. *Jutarnji list*, br. 7963, str. 27 prema Vujić 2014: 16.

1934: 27 prema Vujić ur. 2014.) Članak je objavljen 1934. godine i u njemu se ponosno ističe kako muzej ima 26000 posjetitelja što je veoma visok broj u usporedbi s drugim zagrebačkim muzejima u isto vrijeme (Ibid.). No vremena se mijenjaju kao i interesi publike pa današnje usporedbe vezane uz posjećenost ne idu u prilog Muzeju. Zadnja obnova provedena je u razdoblju od 1968. do 1972., a ožiljci vremena vidljivi su u svakom kutku Muzeja.

Etnografski muzej je u svojoj povijesti nekoliko puta mijenjao stalni postav, slijedeći europske trendove u koncipiranju ekspozicije, što se i tematizira u nekoliko izložbi postavljenih u 2019. godine povodom obljetnice. Međutim, koncept postava iz 1968. godine zasigurno ne može odgovoriti na zahtjeve suvremenih korisnika. Stoga je 2015. godine započet projekt obnove Etnografskoga muzeja pod nazivom “Obnovljena baština za pametan i održiv razvoj u hiperpovezanom svijetu.” Sveobuhvatna investicija je zbog visine ulaganja i složenosti zahvata podijeljena u nekoliko faza. Prva faza bila je rješavanje problema prostora muzejske čuvaonice što je riješeno u drugoj polovici 2015. godine uz pomoć osnivača Grada Zagreba koji je Muzeju za tu svrhu na raspolaganje dao zgradu nekadašnje Zemaljske pivnice u Kačićevoj ulici. Tijekom 2016. radi se konzervatorsko-restauratorska dokumentacija za uređenje pročelja i krovništva glavne zgrade Etnografskoga muzeja koju izrađuje Hrvatski restauratorski zavod s obzirom na to da se radi o jedinstvenom spomeniku kulture, secesijskoj arhitekturi najviše spomeničke vrijednosti. Naime, zgradu je za Trgovinsko-obrtnički muzej 1904. godine projektirao Vjekoslav Bastl, učenik Otta Wagnera. Glavni je cilj uređenja pročelja zgradi lišenoj izvornih ukrasa vratiti nekadašnji sjaj kao i fascinantnoj kupoli koja nadvisuje krovšte muzeja. Radovi su započeli 2017. godine i završavaju u obljetničkoj 2019., što je najljepši poklon Muzeju za 100-ti rođendan. Muzej paralelno radi projekt cjelovite obnove koji u partnerstvu s Hrvatskom gospodarskom komorom prijavljuje na strukturne fondove za financiranje iz Operativnoga programa “Konkurentnost i kohezija” i nakon pozitivne evaluacije dobiva sredstva za izradu projektne dokumentacije koja se sastoji od idejnoga, glavnoga i izvedbenoga projekta za glavnu zgradu Muzeja, za atrij kojim se povezuje s budućom ekspozicijom o hrvatskom gospodarstvu u HGK-u te za zgradu buduće čuvaonice u Kačićevoj ulici. Kompletna projektna dokumentacija dovršena je 2018. godine, a troškovi su s 80% iznosa sufinancirani iz EU fondova. Temeljem izrađene dokumentacije Muzej je u drugoj polovici 2018. godine aplicirao na prvi raspoloživi natječaj za obnovu zgrade muzejske čuvaonice u Kačićevoj, odnosno na poziv za obnovu ITU *brownfield* lokacija u sklopu Urbane aglomeracije Zagreb. Investicija je procijenjena na 41 milijun kuna. Projekt je uspješno prošao drugu fazu evaluacije i rezultati se očekuju u drugoj polovici 2019. godine. Za konstruktivnu sanaciju glavne zgrade na Trgu Mažuranića zajedno s uređenjem atrija i novoga postava očekuje se poziv za sufinanciranje iz EU fondova u 2020. godini, odnosno tek u sljedećem financijskom razdoblju Europske komisije budući da je u razdoblju 2014. – 2020. Hrvatska potrošila sva planirana sredstva za obnovu kulturne baštine. Veličina ulaganja i kompleksnost zahvata zahtijevat će podršku iz više izvora, osim EU fondova očekuje se podrška osnivača Grada Zagreba i Ministarstva kulture budući da se radi o nacionalnom muzeju *par excellence* čiji vrijedni fundus, sistematiziran u 45 muzejskih zbirki, čini sukus nacionalne kulture.

I u otežanim uvjetima Muzej provodi programe i aktivnosti te je prepoznat u javnosti po izvrsnim kulturološkim izložbama kojima kustosi na svjetlo dana donose iznimno vrijedne eksponate obrađene i prezentirane prema najvišim standardima struke. Izložbe Etnografskoga muzeja tražene su diljem svijeta i svake godine ostvari se nekoliko vrijednih europskih, ali i interkontinentalnih projekata razmjene. U 2019. godini nastavljaju se gostovanja izložbe Hrvatska nematerijalna baština na UNESCO listama u Litvi, Australiji, Kini i Kanadi, a izložba “O životinjama i ljudima” središnja je ovogodišnja izložba Muzeja Nova Gorica. Izložbeni programi za 100. godišnjicu u samom muzeju namijenjeni su različitim ciljanim skupinama pa je izložba “100 vrtića za 100 muzejskih godina” naglasila edukativnu komponentu muzejskoga rada i aktivnosti Muzeja u povezivanju s obrazovnim ustanovama dok su izložbu “Blago Etnografskog muzeja – 100 predmeta za 100 godina” zamislili kustosi Muzeja u želji da svojim osobujnim odabirom upoznaju publiku sa zbirakama na zanimljiv i zabavan način. Svaki muzejski predmet ušao je u Muzej s razlogom – zbog svoje rijetkosti, reprezentativnosti, povezanosti s poznatom osobom ili nekom drugom pričom koja komunicira njegovu vrijednost i posebnost.

Obljetnice su uvijek prilika osvrnuti se na protekli rad, ali u 21. stoljeću to je i trenutak za pažljivo promišljanje kako muzej radi, kojim vrijednostima se rukovodi i kakve trendove kao nacionalna kuća oblikuje za budućnost. Prikupljačkim politikama najbolje se otkrivaju vrijednosti koje Etnografski muzej zagovara, u danas jednoj drukčijoj klimi interpretiranja baštine koja se sve više okreće sadržajima različitim od akademskih praksi 20. stoljeća. Koji su to izazovi za današnjega kustosa i kako se s njima nosi osnovno je pitanje koje će odrediti budućnost profesije. Suvremena muzejska praksa govori o angažiranom i participativnom muzeju, koji je otvoren proučavanju relevantnih tema važnih za društvo u kojem živimo. No kako odabrati teme i odgovorno se njima pozabaviti? Zamki je mnogo. Od neodgovornoga aktivizma i podilaženja publici pa do prevelikih ustupaka poslovnim ili strukovnim zahtjevima zanemarujući publiku i korisnike. Izazovi su globalno prisutni kako pokazuju ne tako davne kontroverzne izložbe o beskućnicima koji su postali izložak² ili pak novoizgrađenih muzeja koji idealiziraju naciju ili državu.³ “Muzeji su opasna mjesta jer kontroliraju stvaranje priča”, kaže Moana Jackson iz Te Papa muzeja u Wellingtonu.⁴ Pa je li Etnografski muzej opasno mjesto? Namjerava li to postati? Koliko su kustosi izazovno iskoračili s izložbama u relevantne teme koje zanimaju današnje društvo, koje mu pomažu u traženju odgovora na važna pitanja? Ocjenu tih postignuća može dati samo publika. To je stalan profesionalan izazov za stručnjake Muzeja koji su generator istraživanja i autori muzejskih izložbi. Njihov entuzijazam nužan je za odmak od komfora ustaljenih praksi i navika rada, glavnih “ubojica” kreativnih rješenja. Inovativna postignuća zahtijevaju raznolik profesionalni fokus, a on se stvara cjeloživotnim učenjem, promjenom pristupa, timskim radom i

2 Na primjer par Roma koji je bio izložen u Malmö Konsthall u Švedskoj <http://www.takepart.com/article/2015/03/05/museum-turns-homeless-people-into-art-installation> (pristup 11. studeni 2018.).

3 Kontroverze u vezi s tim dobro utjelovljuje skopski Muzej na makedonskata borba za državnost i samostojnost, osobito promatra li se dodatno u cjelovitom uređenju centra grada koje se veže uz ime Aleksandra Makedonskoga.

4 To se posebno vezuje uz interpretaciju kolonijalne prošlosti <https://thespinoff.co.nz/atea/23-10-2018/museums-are-dangerous-places-challenging-history/> (pristup 11. studeni 2018.).

uvažavanjem promjena u okruženju. To može nadahnuti realizaciju novih projekata Muzeja i polučiti dobre rezultate kod publike odnosno potaknuti društvenu odgovornost u kreiranju budućnosti kakvu bismo svi htjeli imati.

Taj put nije lagan, a iznimno birokratizirano poslovno okruženje otegotna je okolnost u kojoj sve veća administracija nemilosrdno troši resurse, a na raspolaganju ih je sve manje. Muzealci diljem svijeta uporno žele osvijestiti tu značajnu društvenu i kulturnu korist koju donose muzeji i koja treba biti ključ procjene njihova rada. Obrazovanje publike i korisnika, njihovo usmjeravanje da postanu bolji i odgovorniji građani, stvara pozitivne učinke na sve segmente ljudskoga djelovanja. Pa zašto ti stavovi ne odjekuju glasnije? Nije samo vanjski pritisak taj koji slaže prioritete. Udaljavanje pojedinih muzeja od publike također doprinosi tomu. Kruti stavovi i nerazumijevanje ostavštine koju su prikupljali drugi, anglosaksonski kolege bi to nazvali “curatorial and conservator’s freak out”, odnosno blaže rečeno neprimjereni emocionalni odnos prema vlastitoj zbirci u kojem se svako snažnije približavanje publike kroz interakciju sagledava kao prijetnja muzejskoj građi. Ovdje zaista ima mjesta samokritičnosti kako je jedan islandski muzealac kazao na ICOM ICR konferenciji u Reykjaviku 2011. godine, apostrofirajući kako su najveća opasnost za muzejsku građu neodgovorni kustosi i konzervatori, a ne posjetitelji te da se to jasno može potkrijepiti brojčanim pokazateljima o uništenim predmetima, a da oni nikada nisu ugledali svjetlo dana u izložbenim vitrinama niti se “susreli” s posjetiteljima. Fragilnost etnografskih zbirki, osjetljivost tumačenja nematerijalne baštine stavlja posebnu odgovornost na kustose Etnografskoga muzeja koji već stotinu godina čuvaju ono čega u stvarnom prostoru gotovo da više i nema, svakodnevice koja je do nedavno bila tu, snažno prisutna, a već za nekoliko desetljeća pometena turbulentnim vremenom.

Zapravo nije lako odabrati čiju priču ispričati na izložbama, u stalnim postavima. Muzej ne progovara samo o temama koje struka istražuje – on govori i o nama samima. Publika već zna prepoznati *pro forma* pristup od stvarnoga angažmana. Rad u muzeju govori o našoj predanosti, ljubavi prema baštini, ljudima, govori o vrijednostima koje gajimo i koje promičemo, ne samo u uredovno vrijeme, već kao kustosi vremena i prostora koji povezuju prošlost i sadašnjost s budućnošću. U 21. stoljeću sigurno je važno razmotriti nove oblike stručnoga rada. Kako “probuditi” muzejske zbirke koje već čuvamo, a kako prikupljati nove predmete i priče. Izazovi u interpretaciji su golemi, ali postoji mogućnost izbora i zanimljivih rješenja, ovih tehnologija koje pomažu sadržaje kontekstualizirati u novom baštinskom okviru. Odabir govori o vrijednostima koje muzej zagovara. Stvaranje narativa koji ima povijesni i kulturološki značaj, koji će mobilizirati zajednicu, priopćiti pozitivne poruke kompleksan je zadatak. Jesu li te poruke cjelovite ili su rastrgane u malim zasebnim mikrokozmosima? Muzejski predmeti su došli u naše muzeje izvučeni iz stvarnoga okruženja koje danas više ne postoji i potrebna je vještina kako ih preoblikovati u relevantne sadržaje. Umijeće je izdvojiti dobre priče, napraviti kompleksno pripovijedanje o svojoj zemlji kroz vrijeme, prenijeti osjećaje različitih zajednica, složiti narativ za današnjega urbanog stanovnika i ispitati kako on vidi povezanost s tradicijskim kulturama, sa svojom prošlošću. Upravo se u tom manevru oblikuje kulturna akcija. Sagleda li se sve ono što je sačuvano u našoj muzejskoj kući moramo se zapitati što smo to “pospremili” kao nacionalnu ostavštinu,

kao nešto vrijedno čuvanja. Ogledamo li se danas u tim predmetima, prepoznamo li u njima svoj identitet?

Koncept kulture danas se propituje na mnogo razina, od posesivnih fraza o imanju ili neimanju kulture pa do definicija poput one u kojoj je “kultura nebulozna struktura osjećaja koja definira život ljudi ali i stvaralaštvo (poput umjetnosti) koje reflektira, komunicira ili oblikuje tu strukturu osjećaja kroz različite strategije reprezentacije.” (Mitchell 2000.) To je zaista neobična percepcija kulture koja nije stvar u nečijem posjedu već je djelovanje kroz osobu. Za muzealce je to prilično osjetljivo pitanje jer Muzej skuplja stvari iz nečijega tuđeg života i pretvara to u baštinu, nešto vrijedno čuvanja, nešto što postaje nacionalno blago. Ta preobrazba se događa u muzeju koji postaje živo mjesto interpretacije. U tom pogledu priče su jednako važne kao i predmeti jer su zapravo dio veće cjeline. Cjeline koju sagledavamo kroz čitav fundus kroz zbirke koje ga čine, koje međusobno upotpunjuju mozaik materijalne i nematerijalne baštine. Pa što to pohranjujemo u Etnografskom muzeju? I u dužem opisu bismo ispustili nešto važno kada bismo pokušali detaljnije prikazati što čini četrdesetak zbirki koje Muzej ima. Na struci je da pronađe prave odgovore, koji sigurno nisu jednoznačni i provjeri je li u Muzeju prevladao pristup u kome dominira materijalna supstanca, a ne logika kulture.

Za odvažan iskorak nužan je hrabar individualni angažman muzejskih stručnjaka koji će napraviti sondiranje ključnih razvojnih načela i usmjeriti rad muzeja kao brod prema novim horizontima. Programski razvoj kao plovidbu vide pojedini autori koji se bave menadžmentom u kulturi (Dragojević i Dragičević Šešić 2008.) no umjesto karizmatičnoga vođe koji *naviga* poput kapetana u današnjem kontekstu sudioničkoga djelovanja u kulturi, očekuje se i proaktivna posada. Premda je udobnije evoluciju promjena sagledavati kroz upravljački aparat i ulogu ravnatelja, to je u suvremenoj muzejskoj praksi prevladan koncept. I, naravno, manje izazovan za svakoga osviještenog muzealca, svjesnoga da postoji opasnost da struka jednostavno proklizi dalje i potraži aktivnije protagoniste. A njih bismo svakako voljeli vidjeti među mlađim generacijama kustosa i to kao aktivatore budućih promjena, one koji će novom energijom prodrmati muzejski prostor i omogućiti prijelaz u novu dimenziju interpretacije baštine. Kako kultivirati te promjene u Muzeju zavisi o količini hrabrosti stručnjaka da se upuste u pothvat kroz poslanje ostvariti viziju muzeja u budućnosti. Presudna je sposobnost struke da se fokusira na bitno, na pozitivno, na korisnike. Etnografski muzej ima veliku prednost u pomicanju granica interpretacije jer može iskoristiti antropološku magiju svojih zbirki u novom promišljanju što to čini ljudsko iskustvo i kako ga osvijetliti kroz interakciju s muzejskim predmetima. Naša poruka bi bila da želimo uspostaviti muzej u kojem će se susretati ljudi. Ustrajno radimo na obnovi zgrade i novom postavu no lijepo uređen prostor ne znači ništa bez emocija i predanosti da se predmetima i prostoru udahne novi život. Etnografski muzej je pokazao tu odlučnost i želju za radom i sada je potrebna ustrajnost i predanost čitavoga stručnog tima, ali i malo sreće te puno podrške.

LITERATURA I IZVORI:

DRAGIĆEVIĆ ŠEŠIĆ, Milena i Sanjin DRAGOJEVIĆ. 2008. *Menadžment umjetnosti u turbulentnim vremenima*. Zagreb: Super velika akcija.

MITCHELL, Donald. 2000. *A Critical Introduction: Cultural Geography*. Oxford: Blackwell Publishers.

VUJIĆ, Žarka, ur. 2014. "Otkriveni i ojačani posjetitelji muzeja u Hrvatskoj: dijakroni pogled na istraživanje korisnika u nas". U: *Istraživanje korisnika baštine*. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, str. 11-29.

<http://www.takepart.com/article/2015/03/05/museum-turns-homeless-people-into-art-installation> (pristup 11.11.2018.)

<https://thespinoff.co.nz/atea/23-10-2018/museums-are-dangerous-places-challenging-history/> (pristup 11.11.2018.)